

САМОКРИТИКА ПРОСВІТНИЦТВА В «КАНДИДІ» ВОЛЬТЕРА

*Зімарьова Ю. В., Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

Традиційним є сприйняття епохи Просвітництва як втілення наївності та поверхового оптимізму. Більш уважний погляд засвідчує обмеженість та недостатність подібного тлумачення.

Доцільною виглядає ідея звертання до означеної епохи в ході осмислення обґрунтованості її поверхової рецепції.

Задум створення філософської повісті «Кандид, або Оптимізм» з'явився у Вольтера в ході переоцінки своїх поглядів на філософію Лейбніца, ідеї якого, зокрема оптимізм, він поділяв у молодості.

В «Кандиді» можна чітко простежити філософський поворот, який стався у свідомості філософа, після повернення з Пруссії та Лісабонського землет-

русу.

Оптимістична ідея Лейбніца про встановлену гармонію добра і зла, про детермінізм, що панує в цьому - кращому з можливих світів, послідовно спростовується подіями життя головного героя - скромного і добродійного юнака Кандида, ім'я та безпосередність якого, повинні підкреслити неупередженість та щирість висновків, до яких він приходять в процесі осмислення власного досвіду.

У повісті йдеться про загально філософські теми, а саме - сенс людського життя, про свободу і необхідність, про світ, який він є, та про те, чого в ньому більше - добра чи зла. Об'єктом філософської повісті Вольтера виступає граничне загострене сатиричне зображення соціального зла, жорстокості і безглуздості існуючих суспільних інститутів і відносин.

В період роботи над текстом повісті у Франції загострюється політична ситуація, і Вольтер відображає її в гранично концентрованій формі в «Кандиді». Один з головних моментів повісті - співставлення ідей оптимізму та песимізму, втілених в двох героях повісті - Панглосі і Мартені, котрі, як вчителі Кандида, виражають дві протилежні точки зору на світ.

Кандид, що в перекладі означає «щирий», - модель «природної людини» просвітників. В повісті його образ покликаний сприяти, як осмисленню понять оптимізму та песимізму, так і самовизначення власної позиції читача. Від свого вчителя Панглоса він засвоює, що не буває наслідку без причини і все на краще в цьому кращому із світів. Вольтер описує Панглоса як втілення оптимізму Лейбніца, котрий базується на уявленнях про детермінованість перебігу подій, наявність в свідомості людини певних знань та переконаності її в можливості бути творцем власного майбутнього.

Наївність та небезпечність оптимістичної позиції доводиться кожним сюжетним поворотом тексту повісті, але Панглос невинуватий. Він, як і належить героєві філософської повісті, позбавлений психологічного виміру та життєвої конкретики.

Критично оцінюючи наївний оптимізм, котрий лежить в основі детермінізму, Вольтер показує за допомогою тези про правомірність песимізму у вигляді образу Мартена, який не схильний вірити в існування добра та раціональності світобудови. Спільним моментом його позиції з Панглосом є упередженість та відсутність уваги до власного досвіду.

Кандид – єдиний персонаж повісті, котрий серйозно ставиться до життєвих реалій. На протязі всієї повісті він поступово набуває позбавляється від ілюзії оптимізму, та не поспішає перейти на бік песимізму.

Чималий життєвий досвід, набутий Кандідом під час багатьох пригод та випробувань, дозволив автору "Кандида" прийти до висновку про те, що "треба обробляти наш сад", тобто в міру можливостей робити життя кращим, трудячись, а, не просторікувати про його сумнівні чесноти. І, тим не менше, весь пафос заключних міркувань Вольтера дозволяє прийти до висновку про оптимістичну життєву позицію, як головного героя, так і автора повісті. Але

тепер це дещо інший, більш поміркований оптимізм, що базується на здатності та готовності неупереджено осмислювати життєві уроки.

Кінцівка повісті, з ідеєю необхідності «обробляти наш сад» - підсумок критичного переосмислення утопічного моменту просвітницької думки: кожна людина повинна чітко та свідомо обмежувати своє поле діяльності, свій «сад», і працювати на ньому постійно, бадьоро, не переймаючись питаннями корисності і сенсу своїх занять, так само як садівник з дня у день йде обробляти сад, адже тільки тоді праця садівника може окупитися плодами. Така кінцівка - відхід Вольтера від схоластичної полеміки та заклик звернутися до реальних, практичних, хай навіть малих, справ.

У філософській повісті «Кандид, або Оптимізм» Вольтер демонструє в формі художніх образів критичну оцінку ідей Просвітництва, переосмислюючи позиції наївного та поверхового оптимізму.